

Historiematerialismen i Wilhelm Keilhau's tolkning.

I.

Enligt prof. Keilhau ställer den materialistiska historieuppfattningen de politiska och ideologiska förloppen, det historiska skeendet, i ett ensidigt och mekaniskt beroende av förändringar i de ekonomiska förhållandena. Den förnekar enligt honom varje växelverkan mellan dessa olika former av mänsklig verksamhet. »Det er nettop benektelsen av vekselspillet som utgjør kjernen i den historiske materialisme». Det är för Keilhau av stor vikt att denna tolkning av teorien upprätthålles: dess enkla, mekaniska materialism verkar omedelbart diskrediterande på den teoretiska marxismen och ger kritikern en enkel och tacksam uppgift.

Prof. Keilhau menar sig kunna stödja tolkningen på förordet till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*, författat 1859. För att kunna upprätthålla sin interpretation offerar han elementära metodiska krav: han isolerar textstället och ställer det inte i belysning av material ur Marx-Engels tidigare och senare produktion. Och han går så långt att han gör 1859 till historiematerialismens skapelseår, liksom ur Zeus huvud stiger detta år teorien fix och färdig in i världen. »Den Karl Marx», säger han, »som i 1859 skapte den historiske materialisme». Genom detta lösa, obevisade påstående tror han sig kunna negligera de tidigare skrifterna, bland dem sådana som *Deutsche Ideologie* och *Teuserna över Feuerbach*, samt Engels och Marx' egna uttalanden om sin utvecklingsgång. Tillvägagångssättet kan knappast respekteras som vetenskapligt.

Det skulle föra för långt att här närmare bemöta det. Det räcker att hänvisa till gängse Marxbiografier samt till Cornus nyligen utkomna avhandling »La jeunesse de Karl Marx»¹.

Genom ett par stickprov i de senare skrifterna skall i stället prof. Keilhaus förtolkning belysas.

I samband med den livliga historiefilosofiska debatten i Tyskland kring 1890 hade Engels anledning att vid olika tillfällen bemöta den tolkning, som nu representeras av prof. Keilhau. Det är betecknande för den vetenskapliga ärligheten hos den materialistiska historieuppfattningens upphovsmän att Engels i ett brev till J. Bloch (^{21/6} 1890) påpekar att Marx och han delvis själva hade skuld till feltolkningen, därigenom att de under polemiken med sina motståndare pressats till formuleringar, som genom sin utformning kunnat ge anledning till missförstånd. På mer än ett ställe understryker Engels, att den, som vill tillägna sig metoden, bör studera den i Marx' historiska framställningar, där den kommit till praktisk användning. »Es ist leider nur zu häufig, dass man glaubt, eine neue Theorie vollkommen verstanden zu haben und ohne weiteres handhaben zu können, sobald man die Hauptsätze sich angeeignet hat und das ist auch nicht immer richtig. Und diesen Vorwurf kann ich manchem der neueren »Marxisten« nicht ersparen, und es ist dann auch wunderbares Zeug geleistet worden»².

Redan vetenskapen om Marx' nära sammanhang med den hegelska tankemiljön borde komma kritikerna att misstänka att denne inte räknar med den enkla schematik, som bl. a. den senaste av dem, prof. Keilhau, har trott sig kunna läsa fram. I ett brev till Conrad Schmidt skriver Engels (^{27/10} 1890): »Was den Herren allen fehlt, ist Dialektik. Sie sehen stets nur hier Ursache, dort Wirkung. Dass dies hohle Abstraktion ist, ... dass der ganze grosse Verlauf aber in Form der Wechselwirkung — wenn auch sehr un-

¹ Auguste Cornu, La jeunesse de Karl Marx. Diss. Paris 1934.

² Marx-Engels, Über historischen Materialismus. hrsggb. v. Hermann Duncker. II. Elementarbücher des Kommunismus, band 14. Berlin 1930. S. 149.

gleicher Kräfte — wovon die ökonomische Bewegung weitaus die stärkste, ursprünglichste, entscheidendste — vor sich geht, dass hier nichts absolut und alles relativ ist, das sehen sie nun einmal nicht, für sie hat Hegel nicht existiert»¹. I brevet till Hans Starckenburg (25/1 1894) skriver han: »Es ist also nicht, wie man sich hier und da bequemer Weise vorstellen will, eine automatische Wirkung der ökonomischen Lage, sondern die Menschen machen ihre Geschichte selbst, aber in einem gegebenen, sie bedingenden Milieu, auf Grundlage vorgefundener, tatsächlicher Verhältnisse, unter denen die ökonomischen, so sehr sie auch von den übrigen politischen und ideologischen beeinflusst werden mögen, doch in letzter Instanz die entscheidenden sind . . .»². Samma betonande av växelverkan mellan de olika formerna av mänsklig aktivitet finner man ännu starkare framhävt i Marx' verk *Theorien über den Mehrwert*, författat 1861—63: »Der Mensch selbst ist Basis seiner materiellen Produktion wie jeder anderen, die er verrichtet. Alle Umstände also, die den Menschen affizieren, das Subjekt der Produktion, modifizieren mehr oder weniger alle seine Funktionen und Tätigkeiten als Schöpfer des materiellen Reichtums, der Waren. In dieser Hinsicht kann in der Tat nachgewiesen werden, dass alle menschlichen Verhältnisse und Funktionen, wie und wann sie sich immer darstellen, die materielle Produktion beeinflussen und mehr oder minder bestimmend auf sie einwirken»³.

»Det er nettop benektelsen av vekselspillet som utgjør kjernen i den historiske materialisme». Mot Keilhaus tolkning av den materialistiska historieuppfattningen står upphovsmännens egen. Kanske prof. Keilhau fortfarande envist mediterande över förordet till »Zur Kritik» omsider kommer att forma en sats som är ännu djärvare än påståendet att Marx 1859 skapade historiematerialismen: endast 1859

¹ A. a. s. 145.

² A. a. s. 151.

³ A. a. s. 119 f.

var Marx historiematerialist. Härigenom skulle han vara i stånd att negligera också de senare skrifterna.

II.

»Det er anerkjennelsen av vekselspillet som skiller oss syntetikere ut fra materialisterna».

Motsättningen torde främst ligga på en annan punkt.

Det centrala i den materialistiska historieuppfattningen är, att den vid analysen av ett historiskt förlopp utgår från ett studium av klasserna eller — för att använda Lenins formulering — de socialekonomiska formationerna¹. Det är dessa formationer, vilka utbildas under inflytandet av sättet att producera, som bilda samhällets grundval och den miljö, i vilken de politiska och juridiska institutionerna utformas och de ideologiska bildningarna präglas. För att förstå en tids ideologier och politiska bildningar måste historikern först söka fastställa dessa socialekonomiska grupper och motsatsförhållandena mellan dem. Det är den dialektiska materialismens metod. Men dessa formationer kunna inte fastställas utan att deras förutsättningar, produktionslivets huvuddrag, klarläggas. Metoden är i grund och botten en social miljöundersökning.

Brytningarna mellan samhällsklasserna, de politiska organens och ideologiernas roll i denna brottning, växelspelet mellan de olika mänskliga funktionerna, är den bakgrund mot vilken historikern har att teckna de enskilda personligheterna och tillfälligheterna eller de skenbara tillfälligheterna. I detta betraktelsesätt ligger ingen mekanisk determinism. I förordet till andra upplagan av »Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte», skrivet 1869, polemiserar Marx mot Proudhons framställning »Coup d'Etat», därför att denne låter Louis Bonaparte determineras av en förutgående historisk utveckling. »Jag däremot påvisar hur klass-

¹ Lenin, Der ökonomische Inhalt des Narodniktums, cit. efter W. I. Lenin, Über den historischen Materialismus, 1931, s. 85.

kampen i Frankrike skapade omständigheter och förhållanden, som möjliggjorde för en medelmåttig och grotesk figur att spela en hjälteroll»¹.

En analys av de socialekonomiska formationerna och kampen mellan dem blir enligt den materialistiska historiepuffattningen oundgänglig. Härigenom skiljer sig »materialisterna» ut från »syntetikerna».

III.

Prof. Keilhau söker skylla på att han endast hade femtio minuter för det föredrag han återgett i sin skrift. Detta torde väl knappast kunnat ha hindrat honom att vid dess författande i lugn och ro pröva sin tolknings riktighet. Engels, som inte kan frångämmas en viss sakkunskap, har angivit den lämpliga litteraturen:

»Des weiteren möchte ich Sie bitten, diese Theorie in den Originalquellen und nicht aus zweiter Hand zu studieren, es ist wirklich viel leichter. Marx hat kaum etwas geschrieben, wo sie nicht eine Rolle spielt. Besonders aber ist »Der achtzehnte Brumaire des L. Bonaparte» ein ganz ausgezeichnetes Beispiel ihrer Anwendung. Ebenso sind im »Kapital» viele Hinweise. Dann darf ich Sie auch wohl verweisen auf meine Schriften: »Herrn E. Dührings Umwälzung der Wissenschaft» und »L. Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie», wo ich die ausführlichste Darlegung des historischen Materialismus gegeben hat, die meines Wissens existiert»².

Endast en analys, baserad på detta material, kan få ett sakligt värde.

¹ Karl Marx, Ausgewählte Schriften II, 1934, s. 321.

² Marx-Engels, a. a. s. 149.

Per Nyström.